

WIĘLCY LUDZIE KOŚCIOŁA

Joanna Petry Mroczkowska

HILDEGARDA Z BINGEN

Wydawnictwo WAM
Kraków 2012

WIELCY LUDZIE KOŚCIOŁA

Seria wydawana od 2000 r. przedstawia panoramę postaci współtworzących Kościół na przestrzeni wieków. Kolejne książki odkrywają bieg życia, twórczość i najważniejsze osiągnięcia prezentowanych bohaterów na tle szeroko ujętych procesów historyczno-kulturowych.

Ostatnio ukazały się:

Krzysztof Rafal Prokop: ADAM NARUSZEWICZ
Bp Andrzej Dziuba: KARD. STEFAN WYSZYŃSKI
Stanisław Cieślak SJ : BŁ. RUPERT MAYER SJ
Stanisław Szczur: JAN XXII
ks. Jan Sochor: BŁ. KS. JERZY POPIEŁUSZKO
Piotr Stefaniak: BŁ. JOLENTA
Agnieszka Kijewska: BOECJUSZ
Wojciech S. Magdziarz: KARDYNAŁ RICHELIEU
Piotr Stefaniak: KONSTANCJA KSIĘŻNA HALICKA
Paweł Zajęc OMI: ŚW. EUGENIUSZ DE MAZENOD
s. Alina Merdas: ŚW. ZOFIA Magdalena BARAT
Piotr Stefaniak: ŚW. MAŁGORZATA WĘGIERSKA
Joanna Wilkońska: JAN PAWEŁ II
Piotr Stefaniak: BŁ. SALOMEA
Édouard Brion: EUSTACHY VAN LIESHOUT
Małgorzata i Stanisław Dziedzic: ABP JÓZEF BILCZEWSKI
ks. Kazimierz Panuś: ŚW. JAN Z AVILI
ks. Piotr Karpiński: ŚW. BRUNO Z KOLONII

Wszystkie wydane tytuły Czytelnik znajdzie
na stronie internetowej

e.wydawnictwawam.pl/seria/wlk

© Wydawnictwo WAM, 2012

Redakcja
Barbara Cabała

Projekt okładki
Jadwiga Mączka

ISBN 978-83-7767-042-2

NIHIL OBSTAT. Przełożony Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego
ks. Wojciech Ziółek SJ, prowincjał, Kraków, 6 grudnia 2011 r., l.dz. 346/2011.

WYDAWNICTWO WAM
ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków
tel. 12 62 93 200 • faks 12 42 95 003
e-mail: wam@wydawnictwowam.pl
www.wydawnictwowam.pl

DZIAŁ HANDLOWY
tel. 12 62 93 254-255 • faks 12 43 03 210
e-mail: handel@wydawnictwowam.pl

KSIĘGARNIA INTERNETOWA
tel. 12 62 93 260, 12 62 93 446-447
faks 12 62 93 261
e.wydawnictwowam.pl

Drukarnia Wydawnictwa WAM
ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków

Wstęp

Kiedy Henryk IV rządził Świętym Imperium Rzymskim, żyła w Galii dziewczyna sławna tak z urodzenia, jak i ze swej świętości. Miała na imię Hildegarda – tak rozpoczyna się *Vita Sanctae Hildegardis*, czyli *Żywot Świętej Hildegardy*, dzieło Gotfryda z Disibodenbergu. Nawiasem mówiąc, pisanie owej opartej na ówczesnym kanonie średniowiecznej biografii przerwała mu niestety śmierć. Już po śmierci Hildegardy dzieło to kontynuował Teodoryk z klasztoru w Echternach w diecezji trewirskiej, który dopisał drugą i trzecią księgę oraz opatrzył je przedmowami.

Informacje o Hildegardzie czerpiemy także z jej listów, innego *Żywota*, pióra mnicha Guilberta z Gembloux, oraz *Żywota* Jutty, jej mentorki.

Pewnie nie wystarczyłyby wspomniane na wstępie dobre urodzenie i pokorna kobieca świętość. Hildegarda miała jeszcze inne powody do sławy. Była prorokinią i kaznodziejką, a także uczoną, kompozytorką i poetką. Ale nie odbierając blasku powyższym tytułom, które zadziwiają tym bardziej, iż chodzi tu o kobietę, podkreślimy, że przez znakomitą większość swojego długiego życia (w chwili śmierci miała bowiem 81 lat, co w wiekach średnich odbiegało od reguły) była w pierwszym rzędzie chrześcijańską mniszką benedyktyńską, przełożoną, administratorką, mistrzynią i założycielką.

Dzięki wykształceniu, które jednak wyraźnie ustępowało przeciętnemu poziomowi wykształcenia ówczesnego teologa mężczyzny, mocnemu charakterowi, ogromnej determinacji i nieustępliwości oraz niewątpliwym wrodzonym zdolnościom tak pisarskim, jak i oratorskim, a przede wszystkim może dzięki klimatowi zainteresowania i podziwu wokół jej wizji, Hildegarda uzyskała wielki szacunek i autorytet. W średniowieczu zasłynęła za życia przede wszystkim jako prorokini, „Sybilla znad Renu”. Przykład sławy Hildegardy w Europie dostarcza list Johna z Salisbury, sekretarza arcybiskupa Canterbury, późniejszego

biskupa Chartres, do jego przyjaciela Giradusa la Puceller: „Przyślij mi wszystkie opisy wizji i prorocत्व błogosławionej i czcigodnej Hildegardy, które są w twoim posiadaniu. Uważam, że jest ona niezwykłą i godną polecenia osobą, a przy tym cieszy się miłością i przyjaźnią naszego papieża Eugeniusza”. (Nawiasem mówiąc, to właśnie John z Salisbury rozpowszechnił słynne powiedzenie innego wybitnego teologa tego okresu, Bernarda z Chartres, który stwierdził, że każde pokolenie jest dłużnikiem poprzednich „jak karły stojące na ramionach olbrzymów”.)

Można się zastanawiać, jak to możliwe, że Hildegardzie udało się to, co przynależało do dziedzin zastrzeżonych dla mężczyzn. Wiadomo przecież było, że kobiety nie mogą zakładać klasztorów, jeździć z kazaniami, pisać książek. Sprawiała to właśnie owa opinia prorokini, czyli osoby wybranej przez Boga. To akurat nie kłóciło się z przekonaniem, że Bóg celowo wybiera istoty słabe i maluczkie, aby czasem zawstydzić wielkie.

Boskie i cesarskie

Jak naprawdę tylko dzieciństwo Hildegardy – te pierwsze lata, które spędziła z rodziną – przypadają na rządy cesarza rzymsko-niemieckiego Henryka IV Salickiego (1050–1105) z dynastii frankońskiej.

Wcześniej, w wieku X, nastąpiło zjednoczenie średniowiecznych Niemiec. Cesarz niemiecki, którego uważano za przywódcę świata zachodniego, sprawował absolutną władzę nad Kościołem. Z wolna sytuacja zaczęła się zmieniać. W łonie Kościoła do głosu doszło przekonanie, że powinien on nie tylko się wyemancypować, ale i uzyskać władzę nadrzędną wobec państwowej.

Papież Grzegorz VII, zasiadający na Stolicy Apostolskiej w latach 1073–1085, był rzecznikiem reform. Z jego okresu pochodzi dokument *Dictatus Papae* zawierający zasady uniwersali-

zmu papieskiego, czyli idei, zgodnie z którą papież miał sprawować pełnię władzy nad całym światem chrześcijańskim, a więc i władcami świeckimi. Grzegorz zakładał także wzmocnienie karności kościelnej. Zamierzenia te napotykały jednak na różne trudności.

Jeszcze przed urodzeniem Hildegardy król Henryk IV popadł w konflikt z papieżem Grzegorzem VII. Powodem był spór o inwestyturę. Polegała ona na tym, że władca świecki nadawał biskupom i wyższym duchownym godność poprzez akt ofiarowania pierścienia i pastorału, a w zamian otrzymywał przysięgę wierności, jaką ci składali zwierzchnikowi, czyli seniorowi.

To właśnie Henryk IV przetrwał w powiedzeniu „pójść do Kanossy”. Osłabiony wojną domową w Niemczech i ekskomuniką nałożoną na niego przez papieża, chcąc utrzymać się przy władzy, wraz z małym orszakiem udał się do Italii, aby – zgoła koniunkturalnie – dokonać aktu skruchy i błagać papieża o przebaczenie. W styczniu 1077 roku ukorzył się przed Grzegorzem VII, pokutując kilka dni pod murami zamku w Kanossie, boso i w worku włosiennym. Przynaglany przez doradców papież zdjął z Henryka kłatwę. Nie był to jednak koniec sporu. Opano-

wawszy trudną sytuację w Niemczech, w 1083 roku Henryk na czele armii znowu wyruszył do Włoch, tym razem chcąc rozprawić się z papieżem. Najpierw, w 1084 roku, opanował Rzym i otrzymał koronę cesarską z rąk nominowanego przez siebie antypapieża Klemensa (1084–1101). Grzegorz VII bronił się w Zamku Świętego Anioła, aż w końcu udało mu się przywołać na pomoc koalicję sycylijskich Saracenów, Normanów i chłopów kalabryjskich, którzy wypędzili cesarza Henryka z miasta. Potem jednak sprzymierzeńcy papieża zaczęli działać na własną rękę, gwałcąc, paląc i rabując. Odpowiedzialnością za czyny grabieżców Rzymianie obarczyli Grzegorza, który, ogromnie tym przygnębiony, wycofał się do Salerno, gdzie rok później zmarł. Tryumf cesarza Henryka IV również nie okazał się trwały. Po latach, opuszczony przez ostatnich stronników, został zmuszony do abdykacji. Władzę przejął jego syn Henryk V.

Sytuacja Kościoła nie była, jak widać, łatwa. Od czasu jego powstania (VIII w.) i umocnienia się rosło znaczenie państwa Kościelnego, ale coraz częściej spory wokół osoby papieża były odbiciem walki o wpływy różnych stronnictw czy rodów. Pomimo wprowadzenia

w 1059 roku zasady powoływania papieży przez kolegium kardynalskie, sytuacja nie uległa zmianie. W 1075 roku Grzegorz powtórzył wcześniejsze edykty skierowane przeciw zjawisku symonii, mianowicie zakaz przyjmowania inwestytury z rąk władców świeckich. Chociaż obóz procesarski (wilbertyński, chodzi bowiem o Wilberta z Rawenny, antypapieża Klemensa III) przetrwał w Kościele do końca sporu o inwestyturę w roku 1122, nigdy już nie uzyskał takiej pozycji jak za owego antypapieża. W 1122 roku w Wormacji Kalikst II i Henryk V uzgodnili, że król nie będzie wpływał na wybór biskupów i opatów, a dobra lenne będzie nadawał im cesarz.

Pierwsza połowa XII wieku to czasy nowej schizmy papieskiej. Wspomniana zdecydowana polityka papieża Grzegorza VII wzmocniła prestiż instytucji Kościoła, ale stan ten nie potrwał długo. Cesarz niemiecki Fryderyk Barbarossa (władca w latach 1152–1190, w latach 1154–1186 również król Włoch), który w swych rządach wzorował się na najważniejszych cesarzach, między innymi Justynianie Wielkim i Karolu Wielkim, był zdecydowany utrzymać całkowitą zależność Kościoła od władzy państwowej. Kolejny ostry konflikt rozpoczęło starcie z le-

gatem papieskim Rolandem ze Sieny (późniejszym papieżem Aleksandrem III) podczas sejmku Rzeszy w Besançon w roku 1157, kiedy to legat papieski podejmując spór o inwestyturę oświadczył, że korona cesarska stanowi kościelne „beneficjum”, czyli cesarz jest lennikiem papieża. Po śmierci papieża Hadriana IV podczas wyboru jego następcy doszło do rozłamu wśród kardynałów. Głosami większości zwyciężyła kandydatura Rolanda, jednak procesarska mniejszość miała swojego kandydata – kardynała Ottaviano di Monticellego, który przybrał imię Wiktor IV. Cesarz Świętego Cesarstwa Rzymskiego Narodu Niemieckiego Fryderyk Barbarossa na synodzie w Pawii w 1160 roku, w którym wzięli udział głównie biskupi z Niemiec i północnych Włoch, uznał za zwierzchnika Kościoła Wiktora IV i ekskomunikował Aleksandra III i jego stronników. Aleksander III, choć miał poparcie większości kardynałów, musiał uciekać z Rzymu, a następnie wyklął cesarza. Konflikt został zakończony dopiero ukorzeniem się Fryderyka I Barbarossy, czyli Rudobrodego, przed papieżem Aleksandrem III 24 lipca 1177 roku w Wenecji.

Takie było polityczne tło czasów, w których żyła Hildegarda.

Spis treści

Wstęp	5
Boskie i cesarskie	9
Życie klasztorne	14
Wizje	25
Dzieła teologiczne	32
Bóg, człowiek i harmonia świata	37
Kobieta i mężczyzna	43
Zieloność	46
Kaznodziejka	50
Listy	54
Cnoty	60
Muzyka	65
Przyroda i medycyna	73
Geniusz Hildegardy	80
Bibliografia	83